

YERLİ ÖZÜNÜİDARƏNİN PRİNİPLƏRİNİN QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİNİN KONSTITUSİON-HÜQUQİ ASPEKTLƏRİ

SAHİL HÜSEYNOV¹

Annotasiya

Məqalədə yerli özünüidarənin mahiyyətini, sosial təyinatını və funksional rolunu ifadə edən prinsiplərin qiymətləndirilməsinin konstitusion-hüquqi aspektləri nəzərdən keçirilir. "Prinsip" anlayışının etimoloji mənası izah edilir, "əhali-bələdiyyə" münasibətlərinin tənzimlənməsində rolu göstərilir. Avropa hüququnun yerli özünüidarə prinsiplərinin və hakimiyyətin əks-mərkəzləşdirilməsinə dair müddəaların üzv-dövlətlərin konstitusiyalarında tanınması yolu ilə milli özünüidarə sistemləri arasındakı fərqlərin unifikasiyasının mümkünlüyü əsaslandırılmışdır. Postsovet respublikalarında, o cümlədən Azərbaycan Respublikasında yerli özünüidarə prinsiplərinin izahına məhdud yanaşmanın mövcudluğu aşkar edilmişdir.

Açar sözlər: yerli özünüidarə, münasibət, konstitusiya, hüquq, prinsip, norma, bələdiyyə, yerli özünüidarə prinsipləri.

I. Giriş

Azərbaycan Respublikasında demokratiyanın və konstitusion quruluşun təzahürü kimi yaranan və fəaliyyət göstərən yerli özünüidarə sistemi ölkəmizdə vətəndaş cəmiyyətinin formalaşmasına öz layiqli töhfələrini vermişdir. İnsan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarını, vətəndaşların layiqli həyat səviyyəsinin təmin olunmasını özünün ali məqsədi kimi bəyan edən dövlətimiz bələdiyyə quruculuğu sahəsində böyük işlər görmüşdür. Hər şeydən əvvəl ölkəmizdə yerli özünüidarə sistemini tənzimləyən demokratik normativ baza yaradılmış, dövlətimiz bu sahədə mövcud olan bir sıra mühüm universal və regional beynəlxalq müqavilələrə qoşulmuşdur. Hüquqi islahatların davamı kimi 1999-cu ildən etibarən respublikamızda demokratik, şəffaf seçkilər əsasında bələdiyyə orqanları yaradılaraq fəaliyyət göstərir. Bütün bunlarla yanaşı, respublikamızın sosial-iqtisadi inkişafı, bu sahədə dünya təcrübəsinin uğurlu nəticələri göstərir ki, səmərəli yerli özünüidarə sisteminin yaradılması həyata keçirilən islahatların davamlı olmasını tələb edir.

Bu kontekstdə yerli özünüidarənin mahiyyətini, sosial təyinatını, məzmunu və əsas xüsusiyyətlərini ifadə edən prinsiplərin qanunvericilikdə təsbit olunaraq geniş tədqiqi bu sahədə həyata keçirilən hüquqi islahatlar üçün böyük əhəmiyyət kəsb edir. Belə ki, həmin prinsiplər:

- ölkənin bütün ərazisində yerli özünüidarənin təşkili və fəaliyyətinin vahid əsaslarını müəyyən edir;
- bələdiyyə quruculuğunun nəzəri əsasları kimi yerli özünüidarəetmənin mahiyyətini, əlamətlərini və fərqli xüsusiyyətlərini müəyyən etməyə kömək edir;
- ölkədə mövcud olan yerli özünüidarə sisteminin keyfiyyət göstəricilərinin qiymətləndirmə meyarı kimi çıxış edir;
- yerli özünüidarə institutlarının inkişaf tendensiyalarını müəyyən edir.

Həyata keçirilən tədqiqat nəticəsində məlum olur ki, bu günədək Azərbaycanın hüquq elmində yerli özünüidarənin prinsipləri xüsusi tədqiqat mövzusu kimi öyrənilməmişdir. Xarici ölkələrin hüquq ədəbiyyatlarında isə bu problemlə bağlı müxtəlif və ziddiyyətli fikirlərə rast gəlinir.

II. Tədqiqatın əsas məzmunu

Sözün etimologiyasına görə prinsip yunancadan əsas, başlanğıc, rəhbər ideya mənasını verir. Müasir dövrdə hüquqsünaşlıq da daxil olmaqla prinsip bütün elmlərdə istifadə olunan fundamental kateqoriyadır. Bu cür vəziyyət heç də təsadüfi deyil. Çünki prinsip təzahürü demək olar ki, bütün hadisə və proseslər üçün xarakterikdir. Rəhbər ideya kimi ifadə olunan prinsip yalnız nəzəri deyil, həm də praktiki əhəmiyyətə malikdir. Bu mənada yerli özünüidarənin hüququn prinsipləri kontekstində

¹ Hüquq üzrə fəlsəfə doktoru / Milli Aviasiya Akademiyası / email: sahilhuseynov@naa.edu.az

tədqiqi həmin təzahürün həqiqi mahiyyətinin aşkar edilməsi və səmərəli təminat mexanizminin yaradılması istiqamətində mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Digər elm sahələrinin prinsiplərindən fərqli olaraq hüququn prinsipləri özünəməxsus xüsusiyyətləri ilə seçilir. Belə ki, bu fenomenal hadisə ədalətlik, azadlıq və bərabərlik ideyalarını ehtiva edir və ictimai münasibətlərin normativ tənzimləyicisi kimi xarakterizə olunur.

Prinsip sözünün etimoloji mənasından irəli gələrək yerli özünüidarənin prinsiplərini qanunvericilikdə təsbit olunan yerli özünüidarə sisteminin təşkili və fəaliyyətini, dövlət orqanları ilə qarşılıqlı əlaqələrini müəyyən edən rəhbər ideyalar kimi xarakterizə edə bilərik. Bu mənada yerli özünüidarənin prinsiplərini həmçinin hüququn prinsipləri adlandırmaq olar. Yerli özünüidarənin prinsiplərinin hüquqi ifadəsi onların dayanaqlı, təsirli və dəqiq olması baxımından olduqca əhəmiyyətlidir. Məhz buna görə siyasi-hüquqi doktrinada prinsiplərin hüquqi formada ifadəsinə üstünlük verilir. Yerli özünüidarə prinsiplərinin qanunvericilik qaydasında normativləşməsi bu sahədə yaranan ictimai münasibətlərə konkretlik və dayanaqlılıq xüsusiyyəti qazandırır, onların həyata keçirilməsinin səmərəli təminat sistemini yaradır. Hüquq normalarında öz əksini tapmayan, möhkəmləndirilməyən başlanğıc, rəhbər ideyalar hüququn prinsipləri sayıla bilməz. Hüquq elmində müəyyən hallarda hüququn prinsipləri normativ xarakterə və praktiki əhəmiyyətə malik olmayan mənəvi-əxlaqi ideyalar kimi təqdim edilir və həmin prinsiplərin hüquqi doktrinada ifadə olunaraq “hüquqi prinsiplər” kimi adlandırılması təklif olunur. Zənnimizcə, bu cür mülahizələrlə razılaşmaq düzgün olmazdı. Belə ki, hüququn prinsipləri həm hüquq normaları vasitəsilə, həm də müstəqil şəkildə ictimai münasibətlərə hüquqi təsir göstərmək imkanına malikdirlər. Bu kontekstdə qeyd etmək olar ki, hüququn prinsipləri hüquq normaları ilə oxşar əlamətlərə malikdir:

- ümumməcburi xarakter daşıyır;
- qanunvericilik aktlarında ifadə olunur;
- dəfələrlə tətbiq olunması üçün nəzərdə tutulur;
- zəruri hallarda dövlətin məcburetmə gücü ilə təmin olunur.

Hüququn prinsipləri ilə hüquq normalarının bir çox oxşar əlamətlərə malik olmasına baxmayaraq, bu hadisələri eyniləşdirmək də olmaz. Belə ki, hüquq normalarından fərqli olaraq hüququn prinsipləri:

- maksimal dərəcədə abstrakt xarakter daşıyır;
- müxtəlif funksiyaları həyata keçirir, hüququn mahiyyətini ifadə edir;
- hüquq institutlarının, sahələrinin və sisteminin fəaliyyət istiqamətini müəyyən edir;
- hüquq sisteminin tərkib elementlərinin qarşılıqlı əlaqəsini təmin edir;
- öz daxili strukturu və təsir mexanizminə görə fərqlənir.

Yuxarıda qeyd olunanları nəzərə alaraq, hüququn başlanğıc və rəhbər ideyaları formasında ifadə olunan yerli özünüidarə sisteminin prinsipləri aşağıdakı əlamətləri ilə xarakterizə olunur:

- yerli özünüidarə sisteminin rəhbər ideyaları sosial (siyasi, iqtisadi, mədəni və s.) prinsiplərin xüsusi növüdür (belə ki, bu prinsiplər birbaşa və məcazi formada qanunvericilik aktlarında təsbit olunur və hüququn prinsipləri kimi təzahür edir);

- yerli özünüidarənin prinsipləri obyektiv və subyektiv xarakterə malikdir;

- yerli özünüidarənin prinsipləri bu sahədə hüquqyaratma, hüququn realizəsi və interpretasiya texnikasının xüsusi hüquqi vasitəsidir;

- onların köməyi ilə normativ materialın yüksək keyfiyyəti, sistemliliyi, ziddiyyətsizliyi təmin olunur, hüquqi tənzimləmənin istiqamətləri müəyyənləşdirilir.

Qərbi Avropanın hüquq məkanında əmələ gələn yerli özünüidarə modelinin Şərqi Avropa və postsovet respublikalarında tətbiqi sahəsində yaranan münasibətlərin tənzimlənməsinin nəticəliliyi qiymətləndirilərkən Avropa hüququnun yerli özünüidarənin təşkili ilə bağlı prinsiplərinin yeni üzv dövlətlərin konstitusiyaya və qanunları səviyyəsində implementasiyasının keyfiyyət xarakteristikalarının nəzərə alınması vacibdir. Qərb ölkələrində vətəndaşların yerli seçkilərdə iştirak səviyyəsinin aşağı düşməsi, yerli demokratiyanın realizə edilməsi sahəsində əhalinin bələdiyyələrə inamsızlığının artması, Asiya və Afrika ölkələrindən sonu görünməyən miqrant axınlarının çoxalması ilə bağlı

problemlərin konstitusion-hüquqi tədqiqinin əhəmiyyətliyi beynəlxalq hüququn avropalı təmsilçiləri tərəfindən etiraf edilmişdir [2; 12].

Bu sahədə digər tədqiqatda qeyd edilir ki, Avropada yerli idarəetmə sistemləri arasındakı fərqlər bütün Avropa hüquq məkanında daxili səviyyədə tətbiq olunacaq konstitusiya prinsiplərinin ardıcıl sistemini tərtib etməklə aradan qaldırılabilir [4]. Daha sonra, yerli özünüidarənin konstitusiya prinsiplərinin vətəndaşların iştirakının təmin edilməsində, yerli hakimiyyət orqanlarının hüquqlarının qorunmasında, yerli səviyyədə demokratiyanın möhkəmləndirilməsində rolunun gücləndirilməsi zəruri hesab edilir [8]. Bundan başqa, hesab edilir ki, dövlət hakimiyyətinin qeyri-mərkəzləşdirilməsi yerli özünüidarə orqanlarının fəaliyyəti ilə təzahür edən konstitusiya prinsipidir [9]. Eyni zamanda, Avropa İttifaqının unitar dövlətlər qrupuna daxil olan ölkələrinin (Fransa, Portuqaliya və Polşa) konstitusiyalarında hakimiyyətin qeyri-mərkəzləşdirilməsini konstitusiya quruluşunun əsası qismində etiraf edərək ənənə, milli tarixi xüsusiyyətlər, icmanın keçmiş idarəçilik təcrübəsi kimi amillərin qeyri-mərkəzləşmə prosesinin təzahürlərinə təsir göstərməsi vurğulanmışdır [7].

Avropalı hüquqşünasların yerli özünüidarənin konstitusiya prinsiplərinin hüquqi təbiəti və rolunun öyrənilməsi istiqamətində tədqiqatları göstərir ki, yerli özünüidarənin Avropa hüququna əsaslanan prinsiplərinin və hakimiyyətin əks-mərkəzləşməsinin üzv dövlətlərin konstitusiyalarında tanınması milli özünüidarə sistemləri arasındakı fərqlərin azaldılması üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Konstitusiya hüququ elmində yerli özünüidarə prinsiplərinin təsnifatı ilə bağlı fikir ayrılığı yaranmışdır. Z.A.Əsgərov yerli özünüidarənin aşağıdakı prinsiplərini fərqləndirir: yerli özünüidarənin konstitusion səviyyədə təsbit olunması, öz səlahiyyətləri çərçivəsində müstəqil və sərbəst olması; yerli özünüidarənin seçkilər yolu ilə təşkil olunması; yerli özünüidarənin fəaliyyətinin təminatları [1, s. 458-459]. Y.M.Koveşnikov isə yerli özünüidarənin prinsiplərinə yerli əhəmiyyətli məsələlərin müstəqil həll edilməsi; iqtisadi və maliyyə sərbəstliyi; yerli özünüidarənin müxtəlif formalarda həyata keçirilməsi; seçkilər yolu ilə özünüidarə orqanlarının təşkili; qanunçuluq, aşkarlıq və s. prinsipləri fərqləndirir [5]. O.Y.Kutafin və V.İ.Fadeyev hesab edirlər ki, yerli özünüidarə prinsiplərinin əhatə dairəsi daha geniş olduğundan biz bu terminin əvəzinə yerli özünüidarənin təşkili prinsipləri terminologiyasından istifadə etməliyik. Bu kontekstdə həmin alimlər yerli özünüidarənin təşkili prinsiplərini: hüquqi, təşkilati, ərazi və iqtisadi prinsiplərə bölürlər [6, s. 90].

V.S.Çetverikov isə yerli özünüidarənin təşkili prinsiplərini iki böyük qrupda təsnifləşdirir. O, qeyd edir ki, birinci qrupa hüquqi prinsiplər (xalq hakimiyyəti, demokratizm, qanunçuluq, humanizm, sosial ədalətçilik); ikinci qrupa isə təşkilati prinsiplər (planlaşdırma, obyektivlik, differensiallıq, rasionallıq, məsuliyyətçilik) aiddir [3].

III. Nəticə

Beləliklə, yuxarıda adları çəkilən müəlliflər, o cümlədən bu problemi araşdıran digər tədqiqatçılar yerli özünüidarənin prinsiplərinin izahına məhdud yanaşırlar. Belə ki, onlar yerli özünüidarə sisteminin rəhbər ideyalarını hüququn ümumi prinsiplərindən təcrid olunmuş şəkildə araşdırır və yalnız onları ümumi formada ifadə etməklə kifayətlənirlər. Eyni zamanda bəzi tədqiqatçılar tərəfindən yerli özünüidarə prinsiplərinin hüquqi və xüsusi (maliyyə və iqtisadi müstəqillik, təşkilati, ərazi aidiyyəti və s.) prinsiplərə bölünməsinə düzgün hesab etmirik, çünki xüsusi prinsiplər də mahiyyət etibarilə hüquqi xarakterə malikdirlər.

REFERENCES (ƏDƏBİYYAT):

1. Asgarov Z. Constitutional law. Textbook. Baku State University Publishing, 2024 (in Azerbaijani / Əsgərov Z.A. *Konstitusiya hüququ. Dərslük. Bakı Dövlət Universiteti*, 2024).
2. Changing government relations in Europe: from localism to intergovernmentalism / ed. By M.Y.Qoldsmith E.C / London, 2010.
3. Chetverikov, V.S. Municipal Law: Textbook - 6th ed. - M.: RIOR, INFRA-M, 2019. - 208 p (in Russian / Четвериков, В.С. *Муниципальное право: Учебное пособие - 6-е изд. - М.: РИОР, ИНФРА-М, 2019. - 208 с*).
4. Giovanni B. Constitutional principles of local self-government. (Brill-Nijhoff, 2017).

- URL:
https://books.google.az/books?id=_fQ4DwAAQBAJ&printsec=copyright&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false (last access: 28.10.2024)
5. Koveshnikov E.M. Municipal law: Moscow: INFRA-M, 2001. - 272 p (in Russian / *Ковешников Е.М. Муниципальное право: Москва: ИНФРА-М, 2001. - 272 с*).
  6. Kozlova E.U., Kutafin O.E. Constitutional Law of the Russian Federation: Textbook, Moscow: Jurist, 1995, 480 p (in Russian / *Козлова Е.У., Кутафин О.Е. Конституционное право Российской Федерации: Учебник, М.: Юрист, 1995, 480 с*).
  7. Lavryenko H., Toca C.V., Chirodea F. Constitutional principles and practice of decentralization reform implementation in France, Portugal and Poland (2022).
URL: https://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/83610/ssoar-eslhs-2022-1-Lavryenko_et_al-Constitutional_principles_and_practice.pdf?sequence=4&isAllowed=y (last access: 29.10.2024).
  8. Nataliia S., İrina P., Tetiana M., Nanna K. Constitution principles of local self-government (2023).
URL:
https://www.researchgate.net/publication/376147864_Constitutional_Principles_of_Local_Self-Government (last access: 28.10.2024)
  9. Paklina B. The constitutional principles of decentralizing public power in the Polish legal system (2023).
URL: https://real.mtak.hu/168950/1/InstitutesAdministrationis_2023_1_Bies.pdf (last access: 27.10.2024)
  10. The Constitution of the Republic of Azerbaijan.
URL: www.e-qanun.az/framework/897 access (last access: 30.10.2024)
  11. The European Charter on Local Self-Government.
URL: <https://rm.coe.int/the-congress-booklet-european-charter-of-local-self-government-azerbai/168098bc39> (last access: 29.10.2024)
  12. Vogel R.K. Multilevel governance in the United States// Spheres of Government: Comparative studies of cities in multilevel governance systems/ *Ed H. Lazer, Ch. Leuprecht. Montreal (2007)*.
URL:
https://www.queensu.ca/iigr/sites/iirwww/files/uploaded_files/Spheresofgovernance.pdf (last access: 28.10.2024)

CONSTITUTIONAL AND LEGAL ASPECTS OF ASSESSMENT OF THE PRINCIPLES OF LOCAL SELF-GOVERNMENT

SAHIL HUSEYNOV¹

Summary

The article examines the constitutional and legal aspects of assessing the principles that express the essence, social purpose and functional role of local self-government. The etymological meaning of the concept "principle" is explained, its role in regulating the relations "population-municipality" is shown. The possibility of unifying the differences between national systems of local self-government by recognizing the provisions of European law on the principles of local self-government and decentralization of power in the constitutions of member states is substantiated. The existence of a

---

¹ PhD in Law / National Aviation Academy / email: sahilhuseynov@naa.edu.az

limited approach to explaining the principles of local self-government in the post-Soviet republics, including the Republic of Azerbaijan, is disclosed.

Keywords: *local government, relations, constitution, rights, principles, norm, municipality, principles of local self-government.*

КОНСТИТУЦИОННО-ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ ОЦЕНКИ ПРИНЦИПОВ МЕСТНОГО САМОУПРАВЛЕНИЯ

САХИЛ ГУСЕЙНОВ¹

Резюме

В статье рассматриваются конституционно-правовые аспекты оценки принципов, выражающих сущность, социальные назначение и функциональную роль местного самоуправления. Объясняется этимологический смысл понятия "принцип", показана его роль в урегулировании отношений "население-муниципалитет". Обосновывается возможность унификации различий между национальных систем местного самоуправления путем признания положения Европейского права о принципах местного самоуправления и децентрализации власти в конституциях государств-членов. Обнародовано наличие ограниченного подхода к объяснению принципов местного самоуправления в постсоветских республиках и в том числе в Азербайджанской Республике.

Ключевые слова: *местные самоуправление, отношения конституция, права, принципы, норма, муниципалитет, принципы местного самоуправления.*

Məqalənin redaksiyaya daxil olma tarixi: 09.11.2024

Çapa qəbul tarixi: 30.04.2025

---

¹ Доктор философии по праву / Национальная Академия Авиации / email: sahilhuseynov@naa.edu.az